

Буслинський В. А.

Скрипка П. І.

ОСНОВИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ

Підручник

Львів
“Новий Світ – 2000”
2020

УДК 1
ББК 87
Б 94

*Розповсюдження без офіційного дозволу
видавництва “Новий Світ – 2000”
забороняється*

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як підручник для
студентів освітньо-кваліфікаційного рівня – молодший спеціаліст*

Рецензенти:

*М.М. Мокляк – доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і
техніки України, провідний науковий співробітник*

Інституту філософії НАН України ім. Григорія Сковороди;

*І.В. Бойченко – доктор філософських наук, професор кафедри філософії
гуманітарних наук Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.*

*Л.П. Перевозченко – викладач основ філософських знань Київського
геолого-розвідувального технікуму, голова міського методичного об'єднання
викладачів-суспільствознавців Ради директорів
ВНЗ I-II рівнів акредитації м. Києва.*

Б 94 **Основи філософських знань.** Підручник. Для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня – молодший спеціаліст. / В.А. Буслинський, П.І. Скрипка. За ред. В.А. Буслинського. – Львів: “Новий Світ – 2000”, 2020. – 352 с.
ISBN 966-7827-67-4

Пропонований підручник є результатом узагальнення багаторічного досвіду викладання філософії авторами у вищих навчальних закладах і коледжах України. Здійснена спроба дати змістовне уявлення про особливості філософського знання, його гуманістичну сутність, роль у духовному житті суспільства. Значна увага приділяється розгляду історичних етапів розвитку світової філософії, її основних сучасних напрямків, своєрідності української філософії, проблем людини і суспільства, діалектики, соціально-практичної природи пізнання, культури, ціннісних орієнтацій людства на зламі тисячоліть. Складні філософські проблеми з'ясовуються в підручнику доступно, у чіткій і виразній формі.

Для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня – молодший спеціаліст, широкого кола читачів.

УДК 1
ББК 87
Б 94

ISBN 966-7827-67-4

© В. А. Буслинський,
П. І. Скрипка, 2020
© “Новий Світ-2000”, 2020

Зміст

Передмова.....	7
Тема 1. Філософія, її зміст і призначення.....	9
1.1. Філософія як мудрість.....	9
1.2. Філософія як форма суспільної свідомості.....	12
1.3. Філософія і світогляд.....	13
1.4. Філософія і наука.....	14
1.5. Особливості філософського знання.....	17
1.6. Предмет філософії.....	20
1.7. Альтернативні способи осмислення проблем буття.....	21
1.8. Діалектика і метафізика.....	23
1.9. Філософія і релігія.....	27
1.10. Філософія і право.....	28
1.11. Функції філософії.....	30
Тема 2. Філософія Стародавнього світу.....	34
2.1. Давньоіндійська філософія.....	34
2.2. Давньокитайська філософія.....	42
2.3. Антична філософія.....	48
Тема 3. Філософія Середньовіччя і доби Відродження.....	67
3.1. Схоластика – тип середньовічної філософії.....	67
3.2. Гуманізм і натурфілософія доби Відродження.....	71
Тема 4. Філософія Нового часу.....	78
4.1. Проблема методу наукового пізнання.....	78
4.2. Французька філософія XVIII ст.....	86
Тема 5. Німецька класична філософія	95
5.1. Основні філософські ідеї І. Канта.....	95
5.2. Філософська система і діалектика Г. Гегеля.....	99
5.3. Матеріалізм і гуманізм філософії Л. Фейєрбаха.....	103
Тема 6. Українська філософія.....	107
6.1. Філософія Київської Русі.....	107
6.2. Українська філософія XIV-XVI ст.....	109
6.3. Філософія Києво-Могилянської академії.....	110
6.4. Філософія Г. Сковороди.....	113
6.5. Українська філософія XIX – початку XX ст.....	115
6.6. Філософія І. Франка.....	118
Тема 7. Основні напрямки сучасної світової філософії.....	123
7.1. Марксистська філософія.....	123

7.2. Предмет, основні поняття та принципи екзистенціалізму.....	129
7.3. Неотомістська філософія.....	134
7.4. Неопозитивізм, його сутність та принципи.....	138
Тема 8. Вчення про буття.....	143
8.1. Сутність онтології.....	143
8.2. Філософський зміст поняття "світ".....	144
8.3. Буття та його форми.....	146
8.4. Матеріальне та ідеальне.....	147
8.5. Поняття матерії.....	148
8.6. Види матерії.....	150
8.7. Структурні рівні матерії.....	151
8.8. Рух – спосіб існування матерії.....	152
8.9. Основні форми руху матерії.....	153
8.10. Простір і час як форми існування матерії.....	153
Тема 9. Діалектика та її альтернативи.....	158
9.1. Основні поняття, що характеризують діалектику як загальну теорію розвитку.....	158
9.2. Поняття закону.....	160
9.3. Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні.....	162
9.4. Закон єдності та боротьби протилежностей.....	166
9.5. Закон заперечення заперечення.....	171
9.6. Принципи діалектики.....	175
9.7. Категорії діалектики.....	176
9.8. Одиничне, особливе і загальне.....	180
9.9. Альтернативи діалектики як загальної теорії розвитку.....	183
9.10. Альтернативи діалектики як логіки.....	187
9.11. Альтернативи діалектики як теорії пізнання.....	188
Тема 10. Буття людини як філософська проблема.....	192
10.1. Походження людини.....	192
10.2. Природні, соціальні та духовні виміри людського життя.....	196
10.3. Поняття "людина", "індивід", "індивідуальність", "особистість".....	204
Тема 11. Свідомість.....	209
11.1. Проблема свідомості з точки зору науки і філософії.....	209
11.2. Про дві концепції щодо розгляду проблем свідомості.....	210
11.3. Генезис форм відображення на різних рівнях розвитку матерії.....	212
11.4. Свідомість і мислення.....	213
11.5. Мислення і мова.....	214
11.6. Самосвідомість.....	215
11.7. Несвідоме.....	215

11.8. Підсвідоме.....	216
11.9. Структура свідомості.....	217
Тема 12. Пізнання.....	219
12.1. Сутність пізнавального процесу, його принципи та особливості.....	219
12.2. Поняття істини.....	223
12.3. Поняття практики.....	226
12.4. Структура практики.....	227
12.5. Практика як критерій істини.....	227
12.6. Абсолютність і відносність практики як критерію істини.....	229
12.7. Поняття чуттєвого та раціонального пізнання.....	231
12.8. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання.....	232
12.9. Основні форми і методи наукового пізнання.....	233
12.10. Поняття конкретного та абстрактного на рівнях емпірії і теорії.....	239
Тема 13. Філософія суспільства.....	242
13.1. Поняття суспільства.....	242
13.2. Особливості соціального пізнання.....	244
13.3. Соціальна філософія у системі суспільних наук.....	246
13.4. Природа як умова буття людини і суспільства.....	249
13.5. Економічне життя суспільства.....	255
13.6. Сутність і соціальні наслідки НТР.....	259
13.7. Соціальне буття суспільства.....	262
13.8. Соціально-класова структура суспільства.....	265
13.9. Етносоціальне буття суспільства.....	270
13.10. Духовне життя суспільства.....	281
13.11. Суспільна та індивідуальна свідомість.....	283
13.12. Структура суспільної свідомості.....	285
Тема 14. Філософія історії.....	294
14.1. Формаційний та цивілізаційний підходи до аналізу суспільства.....	294
14.2. Джерела, рушійні сили та суб'єкти суспільного розвитку.....	296
14.3. Феномен маси і натовпу. Натовп і народ.....	302
14.4. Типи соціальної динаміки.....	305
14.5. Характер і форми суспільних змін.....	307
14.6. Необхідне і випадкове, свідоме і стихійне у суспільному розвитку.....	310
Тема 15. Філософія культури.....	314
15.1. Поняття культури.....	314
15.2. Структура культури.....	317
15.3. Культура особистості.....	321

15.4. Функції культури.....	324
15.5. Культура і цивілізація.....	325
15.6. Традиції і новації в культурі.....	327
Тема 16. Вчення про цінності.....	330
16.1. Поняття цінностей та їх структура.....	330
16.2. Ціннісні орієнтації людства на зламі тисячоліть.....	344
Післямова.....	351

Передмова

Хто така людина? В чому сенс її життя? Чи здатна вона пізнати світ? Де шукати критерій істини – у мисленні людини чи у її практичній діяльності? Що є джерелом розвитку? В чому єдність світу? Що є його першоначалом? Суспільство розвивається стихійно чи закономірно? В чому сенс історії? Куди ми йдемо – до розквіту чи до занепаду?

Це далеко не повний перелік запитань, які стосуються найбільш важливих, основоположних проблем філософії. Ті чи інші їх аспекти завжди були і є в центрі уваги будь-якої філософської системи, незалежно від її напрямку.

Філософія є ідеальною формою відображення у мисленні багатогранної матеріально-предметної, пізнавальної, суспільно-політичної і духовної діяльності людини, її одвічного прагнення осягнути ці проблеми з точки зору їх походження, сутності та особливостей.

Філософія – це завжди пошук нового, нестандартне мислення – вільнодумство. Останнє завжди супроводжувалося неприйняттям, боротьбою, переслідуванням і навіть фізичним знищенням тих, хто висловлював та обстоював нові ідеї і концепції.

Вільнодумство, нові ідеї і концепції, які не узгоджувалися із панівною ідеологією, завжди викликали супротив – заборонялися, однак наперекір, врешті-решт, ставали надбанням індивідуальної і суспільної свідомості.

Філософія є важливою частиною світової культури, її духовною квінтесенцією. Як знаряддя праці дають уявлення про особливості тієї чи іншої економічної епохи, так і філософія як форма суспільної свідомості віддзеркалює духовну своєрідність епохи, духовне життя суспільства.

Відомо, що немає окремої американської, російської чи української математики. Але є американська, російська і українська філософія. Бо математика – космополітична, а філософія – національна. *Філософія як форма суспільної свідомості в узагальненому вигляді відображає самобутність, неповторність того чи іншого народу, його дух, вікову культуру.*

Філософія – це невпинний пошук істини, форма пізнання, незалежно від того, якою вона є за своєю орієнтацією. Вона має для цього низку різноманітних форм і методів, відповідний понятійний апарат, свою логіку і методологію пізнання.

Специфічним для філософії є віднаходження в речах і явищах дійсності загальних рис і властивостей, на основі яких створюються поняття і категорії. А чим більше у мові понять і категорій, тим багатшою, виразнішою, розвиненішою стає сама мова. Відомий теоретик і знавець мови Вільгельм фон Гумбольдт наголошував, що багатство мови – це багатство мислення людини і, навпаки, про багатство мислення людини свідчить багатство її мови. *Філософія завжди була і є засобом розвитку мислення людини, оскільки останнє включається у її предмет.*

Кажуть, що філософія має справу з широкими узагальненнями, і тому вона є досить віддаленою від реального життя, від практики. Однак немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія. А теоретичні розробки філософів мали величезний вплив на подальший розвиток науки, культури, мистецтва, політики, права, державотворення.

Хто першим з'ясував і впровадив у науку такі методи пізнання, як індукція і дедукція? Першим відкрив закони логіки і діалектики? Першим обґрунтував висновок про закономірність розвитку суспільства? Першим висловив ідею про розподіл гілок влади на законодавчу, виконавчу і судову? Першим обґрунтував думку про невід'ємні права людини – такі, як право на життя, на свободу, на особисту недоторканність, на безсторонній суд? – Філософи.

Філософи протягом століть впроваджували у суспільну свідомість ці та інші ідеї й концепції, котрі стали надбанням європейської і світової цивілізації. Все це є незаперечною заслугою філософів і філософії перед людством.

Про це та інші надбання філософії ви можете дізнатися з підручника, який тримаєте в руках. Автори сподіваються на ваше прихильне ставлення до філософії.

Підручник підготували: викладач кафедри філософії, політології і права Київського славістичного університету, доктор філософських наук, професор **В. А. Буслинський** (передмова, теми: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12) і викладач кафедри філософії гуманітарних наук Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, кандидат філософських наук, професор **П.І. Скрипка** (післямова, теми: 10, 13, 14, 15, 16). У темі 6 використані матеріали, надані кандидатом філософських наук, доцентом В.Ю. Алексеєвим.

Філософія – це ширше більше ніж наука.

Хосе Ортега –і– Гассет

📅 План (логіка) викладу і засвоєння матеріалу:

- 1.1. Філософія як мудрість.
- 1.2. Філософія як форма суспільної свідомості.
- 1.3. Філософія і світогляд.
- 1.4. Філософія і наука.
- 1.5. Особливості філософського знання.
- 1.6. Предмет філософії.
- 1.7. Альтернативні способи осмислення проблем буття.
- 1.8. Діалектика і метафізика.
- 1.9. Філософія і релігія.
- 1.10. Філософія і право.
- 1.11. Функції філософії.

1.1. Філософія як мудрість

Філософія – одна з найдавніших наук, котра бере свій початок ще з VI століття до нашої ери, тобто існує понад 2500 років. Вона складна за своїм змістом, предметом та функціями. Філософія є одночасно: формою суспільної свідомості, світоглядом і наукою. Філософію ще з давніх-давен визначали як любов до мудрості (слово "філософія" грецького походження – від *phileo* – люблю і *sophia* – мудрість). Що це означає? Що таке мудрість?

Щоб з'ясувати ці питання, слід мати на увазі принаймні три важливих моменти:

❶ Філософія має справу з найбільш загальними, фундаментальними проблемами існування світу, а саме: його єдності, природи, тенденцій розвитку тощо. Знання ж загального, фундаментального є виключно важливим для пізнання істини, оскільки у загальному більше суттєвого, ніж в одиничному. Не випадково патріарх світової філософії Аристотель, якого Гегель